

ELŐSZÓ

Nyelvhasználati, mondatszerkesztési, lexikológiai kérdésekkel foglalkozó kutató nyelvész vagyok. Több évtizeden át mondatant, hangtant, beszédművelést és más nyelvészeti tárgyakat tanítottam azoknak a magyar szakos hallgatóknak, akik az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karára és a Belgrádi Egyetem Filológiai Karára járnak. Tucatnyi könyvet, mintegy száz tanulmányt és ezernél több nyelvészeti tárgyú cikket jelentettem meg. Különösen a szavak élete érdekel: hogyan születnek meg, változnak, alakulnak át a szemünk előtt. A kortársak abban a szerencsés helyzetben vannak, hogy közvetlenül is szemtanúi lehetnek ezeknek a folyamatoknak. Három évtizede azt figyelem, hogy a nyelvben folyamatosan zajlik az újulás. Arra törekszem, hogy feltárjam azokat a törvényszerűségeket, amelyek szerint a magyar nyelvben új szavak keletkeznek, idegenek honosodnak meg, régi szavak újulnak meg, és szerepet kapnak a nyelvhasználatban. Ezekről a kérdésekről heti rendszerességgel cikkezem az Újvidéken megjelenő Magyar Szó napilap Kilátó című kulturális mellékletének Szófigyelő rovatában.

A szavak életében fontos szerepet tulajdonítok az analógiának, különös figyelemmel kísérem a hasonló felépítésű képződményekhez való alkalmazkodás szerepét a szavak létrejöttében. Ugyanis gyakran ez ad magyarázatot arra, hogy miért éppen ebben vagy abban az alakban öltenek testet bizonyos szavak. Másrészt az analogikus képződmények könnyebben beilleszkednek a szókészletbe, hiszen már vannak benne társaik, csatlakozhatnak hozzájuk. Cikkeimben gyakran kitérek arra, hogy a vizsgált szó mint fogalomjelölő mely szavak társaságába illeszthető, noha esetleg még szokatlanak tűnik.

Az új szó kezdetben divatszóként jelenik meg a nyelvhasználatban, de ez önmagában rendszerint nem elég a megmaradáshoz. Gyakran csupán csoportnyelvi vagy rétegnyelvi szerepet kap, és ez sem mindig állandósul. Ahhoz viszont, hogy az új szó a köznyelv elemévé váljék, különféle követelményeknek kell eleget tennie, hogy sajátos szempontoknak feleljen meg, például jelentésbeli úrt tölt be, hangzásában idomul a meglevő szóállomány-

hoz stb. A divatszó átmeneti kategória, és általában együtt jár a használati gyakorisággal.

A magyar nyelv is olykor, más nyelvekhez hasonlóan úgy oldja meg lexikai problémáit, hogy más nyelvből vesz át valamilyen kész szót vagy kifejezést. Ez kényelmes, olykor szinte elkerülhetetlen megoldásnak számít. Azonban nem mindig célravezető. Akkor lehet indokolt az átvétel amikor az idegen szónak semmiféle magyar megfelelője nincsen. Természetesen azt is figyelembe kell venni, hogy az idegen szónak a hangzása és a kulturális háttere néha jelentősebben eltér a magyar nyelvben szokásostól. Ilyenkor arra kell törekedni, hogy az idegen szó idomuljon a magyar szókészlet meglevő elemeihez, és így alkalmassá váljék arra, hogy idővel jövevéyszó legyen belőle.

Néha az is megtörténik, hogy a nyelv nem veszi át az idegen szót vagy kifejezést, hanem tükörszót vagy tükörkifejezést alkot a mintájára. Ilyenek napjainkban is létrejönnek, de elterjedésük már kevésbé megy olyan könnyen, mint a XIX. században a német hatásra keletkezett tükörszavaké.

A régi szavak megújulása akkor következhet be, ha egy feledésbe merült vagy háttérbe szorult szó felkelti a beszélők érdeklődését. A megújulás rendszerint együtt jár az eredeti jelentés megtartásával, de az is megtörténhet, hogy a régi köntösben levő szó új jelentést kap.

A Szófigyelő rovatban közzétett cikkeimből 2009-ben és 2020-ban jelent meg válogatás *Divatszavak*, illetve *Újabb divatszavak* címmel a Tinta Könyvkiadó gondozásában. A mostani kínálatban főleg azok a cikkeim szerepelnek, amelyekben az új szavakkal divatjelenséggként foglalkozom, megmutatva, hogy az újdonság varázsa hogyan bővíti el a beszélőket. A fogalmak és a fogalomjelölők viszonyát általában úgy taglalom, hogy az átlagolvasó számára is érthető legyen, másrészt a szavak használatát különféle beszédhelyzetekben mutatom be azzal a céllal, hogy jelentésárnyalataik is elkülöníthetők legyenek.

Dr. Molnár Csikós László